

Barbara Hanuš

IZBIRA BRALNIH GRADIV ZA UČENCE, KATERIH MATERNI JEZIK NI SLOVENŠČINA

Učencev, ki se ne šolajo v svojem maternem jeziku, je povsod po svetu zelo veliko. Pestra narodnostna struktura otrok tudi v Sloveniji vpliva na oblikovanje knjižnih zbirk v vrtcih in šolah in na oblike spodbujanja branja. V članku predstavljam gradiva, ki lahko učencem in učiteljem (tudi tistim, ki poučujejo v tujini) pomagajo pri razvijanju bralne pismenosti v slovenščini.

There are many children around the world whose language of instruction is not Slovenian. In Slovenia too the varied ethnic structure has its impact upon the formation of book collections in kindergartens and schools, as well as upon the forms of reading enhancement. The article presents materials, which can be of use to children and teachers (including those teaching abroad) striving to enhance reading literacy in the Slovenian language.

Uvod

Prvo in drugo leto šolanja v Sloveniji so učenci priseljenci upravičeni do prilagoditev. Za nekatere sta dve leti dovolj, za nekatere premalo. Ni vseeno, ali se všola učenec, čigar materni jezik je slovanski, ali pa učenec, ki govori slovenščini nesoroden jezik. Včasih je drugačna tudi pisava, zato razlike med jezikoma pomembno vplivajo na hitrost usvajanja novega jezika in na sposobnost branja knjig v slovenščini.

Prvo leto šolanja																
Šol. leto	Hr	BiH	Sr	Ma	Ko	CG	EU	E_O	Az	Irak	Iran	Afgan	Sir	Jord	Sud	Drugo
2010/11	21	255	53	119	219	1	59	24	22							36
2011/12	8	321	60	142	275	0	84	37	29							59
2012/13	16	395	62	127	209	2	68	52	23							38
2013/14	13	343	63	97	291	2	60	51	24							50
2014/15	10	449	41	97	356	4	52	45	17							115
2015/16	14	469	68	135	357	1	59	52	36							105
2016/17	14	532	79	107	285	4	51	79	49	9	1	20	28			39
2017/18	14	666	107	163	326	8	54	34	22	3			21			114
2018/19	13	919	164	145	344	5	75	70	24	9	3		20			82
2019/20	30	1127	166	168	324	10	75	93	16	3	3	6	5	0	2	106

Drugo leto šolanja																
Šol. leto	Hr	BiH	Sr	Ma	Ko	CG	EU	E_O	Az	Irak	Iran	Afgan	Sir	Jord	Sud	Drugo
2010/11	7	192	24	86	158	0	22	20	14							12
2011/12	13	169	34	110	173	3	25	15	8							42
2012/13	6	269	35	123	241	1	46	41	24							29
2013/14	12	330	53	95	198	3	49	20	12							31
2014/15	11	306	44	81	243	1	32	26	14							52
2015/16	9	463	40	103	352	1	42	38	24							80
2016/17	11	422	65	128	363	1	35	107	35		7	5				39
2017/18	12	471	75	115	285	1	40	26	15	5	1	1	21			133
2018/19	12	648	111	154	291	6	50	45	12	1			24			58
2019/20	13	925	151	127	296	5	60	67	27	7	1	0	17	0	1	73

Države Irak, Iran, Afganistan, Sirija, Jordanija in Sudan spremljamo od šolskega leta 2016/17 dalje. Pred tem so omenjene države zajete v podatku »Drugo«. Gre za podatke MIZŠ.

Podatki Ministrstva RS za šolstvo pokažejo, da se je v šolskem letu 2019/2020 skoraj 2000 učencev priseljencev šolalo prvo leto, v znanju slovenščine so bili večinoma začetniki.

Imam izkušnje z delom šolske knjižničarke na OŠ Livada v Ljubljani, kjer predladije učenci priseljenci, in z delom učiteljice dopolnilnega pouka slovenščine v tujini. Od septembra 2012 delam v Bosni in Hercegovini, kjer se srečujem s podobnimi izzivi, kot sem se kot knjižničarka pri delu s priseljenci. Pomembna naloga vseh, ki poučujemo slovenščino kot drugi/tuji jezik, je ustvarjanje priložnosti za učenje jezika v različnih govornih položajih in izbira raznovrstnih bralnih gradiv.

Učence moramo spodbuditi k branju. Meta Grosman (2003: 11) pravi:

Zaradi dejavne bralčeve udeležbe je branje tudi nenadomestljiva vaja v rabi jezika in prispeva k izboljšanju vseh drugih jezikovnih zmožnosti: k boljšemu pisanju, saj bralec ves čas brani opazuje rabo jezika v vseh njenih posebnostih, k boljšemu poslušanju, saj se bralec ves čas uči pazljivo slediti besedilu, in k razvitejšemu govoru, ker bralec spoznava izrazne možnosti jezika in pridobiva nove besede.

Anica Mikuš Kos (2015: 12) predvideva, da bo število migrantov na svetu naraščalo, zato: »Sposobnost branja in kultura branja sta pomembni ne le za integracijo migrantov, temveč za skupno preživetje, za skupni fond spoznanj, znanj, skupni intelektualni in socialni kapital.« Dodaja še (2015: 13): »Raziskave kažejo, da sta želja po branju in uresničeno branje mladih in otrok migrantov v veliki meri odvisna od tega, kar v deželi gostiteljici ponudijo otrokom.«

Vpliv večkulturnosti in večjezičnosti na oblikovanje knjižnih zbirk v šolah

Jezikovno znanje priseljencev je različno, naloga pedagogov je vsakemu posamezniku zagotoviti zanimivo bralno gradivo, ki ga bo lahko razumel. To ni le naloga učiteljev slovenščine in knjižničarjev, prav vsak učitelj mora razmišljati, kaj lahko učencem ponudi. Upoštevati moramo kronološko starost bralcev, za mlajše učence

je izbire več, za starejše in za dijake, ki jezika ne znajo, manj. Tu ne uporabljам besede knjiga, saj s pojmom bralno gradivo lažje zajamem vse, kar damo otroku: leposlovna in poljudna besedila lahko prilagodimo učenčevemu znanju jezika, lahko uporabimo že prilagojena besedila, izbiramo tudi med besedili v revijah, brošurah, reklamnih letakih ... Učenec s pomanjkljivim znanjem slovenščine potrebuje bogato ilustrirana in raznolika besedila, ob katerih ima občutek kompetentnosti, drugače bo izgubil zanimanje za branje. Kdor nima dovolj jezikovnega znanja, težko zapolni vrzeli v razumevanju besedila.

Mnogi mislijo, da se šele v tem stoletju ukvarjamo z vključevanjem priseljencev in z iskanjem primernih bralnih gradiv, sama pa imam izkušnje s tem že od svoje prve zaposlitve leta 1983. Na posvetu Drugačnost otrok v šoli, ki je potekal leta 1986, sem skupaj s psihologinjo Tamaro Neuman sodelovala v skupini, ki je obravnavala delo z otroki priseljenci. Takrat učenci, ki so iz Bosne, Srbije, Hrvaške in Makedonije prišli v Slovenijo, niso zamenjali države bivanja, a smo se pedagogi vendarle spraševali, kako olajšati njihovo vključevanje v družbo. Priseljevanje je bilo intenzivno že v času skupne države Jugoslavije. S kolegico sva na posvetu predstavljali igre, ki sva jih uporabljali za učenje jezika, že takrat pa sem kot šolska pedagoginja opazila, da slabo znanje jezika učencem pogosto ne omogoča, da bi brali knjige, ki zbudijo njihovo zanimanje in so primerne za njihovo starost. Knjižni trg v Sloveniji takrat še ni bil tako razvit, zato sem primerna gradiva in didaktične igre prinašala s sejmov knjig in učil (Bologna, Frankfurt, Zürich) in iz Mednarodne mladinske knjižnice (IJB München).

Poleg učbenikov za učenje slovenščine in gradiv, ki priseljencem olajšajo branje, morajo biti na knjižnih policah v razredih in v šolskih knjižnicah tudi dela, ki poudarjajo, da nismo vsi enaki in da živimo v večkulturni družbi. V modelu medkulturne vzgoje in izobraževanja Vižintin (2017: 378) med sedmimi kriteriji navaja tudi razvoj zavedanja o večkulturni družbi pri vseh učnih predmetih in medkulturni dialog na šoli. Pri medkulturnem dialogu izpostavlja pouk maternih jezikov in kultur otrok priseljencev, medkulturne učne ure in medkulturne šolske prireditve, gradivo v maternih jezikih otrok priseljencev v šolski knjižnici in javno videno večjezičnost na šoli.

Ob zgodbah, ki govorijo o tem, kar so doživeli tudi nekateri naši učenci, z bralci spregovorimo o položaju literarnih likov in o njihovem lastnem položaju. Odhod od doma, iskanje svojega mesta v novem okolju in iskanje identitete so pomembne teme mladinske književnosti. Otrok sam morda ne pokaže potrebe, da bi se o tem pogovarjal, a zgodba, ki prinaša izkušnjo, podobno njegovi, spodbudi njegove odzive. Pogovor je lažje začeti, če je zgodba most med nami in bralcem. Zgodba je lahko kratka, tudi slikanice prinašajo globoka sporočila, ki nagovorijo mladostnika in odraslega. Tega se je potrebno zavedati, ko iščemo gradiva za mladostnike. Slikanice niso namenjene le najmlajšim. Izberemo lahko kakovostne naslovniško odprte slikanice, ki tematsko ustrezajo starosti bralca. Pogovor po branju navežemo na besedilni in na slikovni del knjige.

Anica Mikuš Kos (2015: 13) poudarja, da ima znanje, ki izhaja iz branja, za migrante blagodejne psihološke učinke:

Je zdravilni pripomoček, omogoča obvladovanje težav, neškodljiv izstop iz težke osebne in družinske stvarnosti, iz svojega sveta stisk, nesreče in žalosti v svet drugih, prepoznavanje usod in dogajanj v drugih, njihovih strategij obvladovanja težav in aktiviranja virov pomoči.

Ob branju poučnih besedil učenci izvedo več o zgodovini migracij in o različnih kulturah, ob umetnostnih besedilih podoživijo izkušnjo tistih, ki so morali na pot. V številnih literarnih delih je glas priseljencev, ob branju njihovih zgodb spoznamo, da oni tako kot mi občutijo žalost, strah, hvaležnost ... Hrzenjak (2003, 73) pravi: »Knjižna vzgoja je ena od poti spoznavanja lastne kulture ter razlik in podobnosti med različnimi kulturami, različnih načinov človekovega bivanja ter razvijanja strpnosti in spoštovanja do razlik med ljudmi.«

Vzgojiteljem, učiteljem in knjižničarjem, ki iščejo dela, ki poudarjajo pomen medsebojnega razumevanja in strpnosti, je v pomoč seznam *Enaki v različnosti*, o katerem pišem v poglavju o izdajah v maternih jezikih učencev. Vižintin je veliko pisala o ozaveščanju in preseganju predsodkov pri pouku književnosti (2017: 117–139), manj strokovnih besedil je o izboru gradiv glede na jezikovno in bralno zmožnost priseljencev.

Prva besedila za učence, ki slovenščine (še) ne znajo

Za otroke, ki imajo zaradi različnih vzrokov primanjkljaje v znanju jezika, moramo poiskati primerno bralno gradivo. Tudi njim moramo omogočiti, da se bodo med branjem dobro počutili in da bodo to dejavnost zaznali kot nekaj zanimivega in prijetnega. Le tako si bodo želeli, da se ta izkušnja ponovi.

Prve knjige za otroke, ki pridejo v Slovenijo in ne znajo jezika, ali za otroke, ki se v tujini učijo slovenščino kot drugi/tuji jezik, so preproste kartonke, pri katerih se besede in stavčne strukture ponavljajo. Ob izbiri nismo pozorni le na kakovost besedila, ampak tudi na kakovost ilustracij. Prav ilustracije prikažejo prostor, zaporedje dogodkov, literarne like, njihova razpoloženja ..., in s tem vplivajo na naše razumevanje. Bralec pretvarja vizualni kod v jezikovnega, ob tem mu pomagamo s poimenovanjem tega, kar vidi.

Pomembni so tudi slovarji. Dobro je, da jih imamo v knjižnem kotičku v razredu, saj je načrtno bogatenje besedišča pri učenju jezika ena od pomembnih nalog. Obseg besedišča vpliva na razvoj bralne pismenosti, učenec mora usvojiti tako zvočno kot pisno podobo besed. Otroci imajo zelo radi slikovne slovarje, ki so tematsko urejeni. O gradivih, ki jih pri delu z učenci uporabljam za bogatenje besedišča, podrobneje pišem v prispevku *Jezikovno ozaveščanje in bogatenje besedišča otrok* (Hanus, 2009).

Novo pojme morajo učenci doživeti v različnih kontekstih: narišemo jih in uporabimo v različnih povedih, šele potem jih otroci lahko prepoznajo v besedilu. Za učence s slabšim jezikovnim znanjem je zelo pomembno, da imajo besedilo možnost poslušati in prebrati večkrat. Ob vsakem novem branju se jim odstirajo novi pomeni. Širjenje besednjaka poteka postopoma, to pa pomembno vpliva na vedno bogatejšo izbiro bralnega gradiva.

Slikopisi, slikanice brez besedila in stripi

Za učenje novih besed in za prve bralne korake so zelo primerni slikopisi, pri katerih sličice nadomeščajo nekatere samostalnike in otrok lahko sodeluje pri branju tako, da pove besede, ki jih prepozna na sličicah. Slikopisi spodbujajo govorni razvoj

otrok in so dobra motivacija za učenje jezika. Ob branju slikopisov je potrebno samostalnike postaviti v pravi sklon, ob tem lahko opazujemo napredek učencev, ki se slovenščino učijo kot drugi/tuji jezik.

V Sloveniji opažamo porast izdaj zelo kakovostnih slikanic brez besedila. Na prvi pogled menimo, da so te knjige primerne tudi za otroke z jezikovnimi primanjkljaji, v praksi pa se pokaže, da ni tako. Otrok, ki v slikanicah z besedilom najde besede, povezane z zgodbo, tu besed nima, zato je njegovo pripovedovanje oteženo. Slikanice brez besedila so primerne le, če ima otrok ob sebi nekoga, ki njegovo pripovedovanje ob ilustracijah spremlja in nadgrajuje. Sporočilno močna ilustracija nagovori bralca, ki si sam sestavi pomen. Bralec se uči brati vizualne podobe, kar je izjemno dragoceno, pomagati pa mu moramo pri iskanju pravih besed. Ob tem bi opozorila na pomen dialoškega branja. Nekateri avtorji zanj uporabljajo tudi termin razgovorno branje.

Pri dialoškem branju se zamenjajo vloge otroka in odraslega. Odrasli postanemo aktivni poslušalci, otroku pomagamo pri razumevanju besedil s postavljanjem vprašanj. Če otroka spodbujamo, naj pripoveduje ob ilustracijah, bo postajal vedno spretnější pripovedovalec. Pri večjezičnih otrocih bo tudi pripovedovanje otrok večjezično. Zavedati se moramo, da so otrokovi odgovori odvisni od naših vprašanj, zato ni vseeno, kako pogovor vodimo.

Tudi pri stripu branje temelji na opazovanju ilustracij, dogajanje pa nam pomaga razjasniti še besedilo v oblakih. Besedila ni veliko, kar opogumi tudi učence s slabšim znanjem jezika. Stripi so med mladimi priljubljeni, izhaja veliko kakovostnih stripov in zanimanje bralcev je lahko učinkovita motivacija za branje. V knjižnih koticah so dobrodošli stripi, ki jih lahko dobimo v maternem jeziku otroka in v slovenskem prevodu. Veliko zgodb stripovskih junakov je zaživelo v številnih jezikih in ti nam pomagajo pri premagovanju jezikovnih ovir, za otroke pa so spodbuda za učenje tujih jezikov. Učencem ponudimo tudi kakovostne slovenske stripe. V stripih izhajajo priredbe pravljic in drugih literarnih del, dobili smo odlične stripe o zgodovinskih obdobjih in dogodkih ter o pomembnih osebnostih. Pri starejših osnovnošolcih in srednješolcih lahko branje teh stripov povežemo s temo, ki jo v razredu obravnavamo. To ni pomembno le za učence, ki imajo jezikovne primanjkljaje. Če učencem ob zgodovinskih temah (reformacija, požig Narodnega doma v Trstu ...) in ob spoznavanju umetnikov (France Prešeren, Ivan Cankar ...) pokažemo stripe, ki obravnavajo te teme, jih spodbudimo, da razširijo svoje znanje in da se ob branju osredotočijo tudi na branje vizualnih podob. Tudi izdaje znanih literarnih del v stripih učinkovito popestrijo pouk slovenščine in ga približajo mladostnikom.

Pomen otroških revij in prenosa knjig v druge medije

Kakovostna otroška revija je odličen vir kratkih besedil in dobrih ilustracij ter fotografij. Revija prinaša različna besedila, poleg pesmi, ugank, pravljic in zgodb iz vsakdanjega življenja so objavljeni tudi slikopisi, stripi in zgodbe v slikah, ki z malo besedami povedo veliko. Vsa besedila so bogato ilustrirana in bralec pomen razbira iz ilustracij. Kakovostne ilustracije so spodbuda za razvijanje otrokovih pripovedovalnih zmožnosti. Otroci lažje pripovedujejo ob vizualni spodbudi, ilustracije burijo njihovo domišljijo, zgodbe, ki jih slišijo, vplivajo na njih, pomagajo

jim, da z istimi besedami oblikujejo svoje stavke. V revijah so objavljena tudi poučna besedila, dopolnjujejo jih fotografije. Ob didaktičnih nalogah preverjamo otrokovo razumevanje navodil, ob reševanju se učenec navaja na delo z delovnimi zvezki.

Otroci, ki šele usvajajo stavčne strukture, morajo isto besedilo slišati večkrat, pomembno pa je tudi, da jim ga posredujemo na različne načine: učenci ga večkrat poslušajo (v različnih interpretacijah, saj lahko poiščemo tudi zvočne posnetke besedila), ogledajo si animirani film, lutkovno ali gledališko predstavo ... Če poiščemo književna dela, prenešena v druge medije, posegamo tudi na področje medijske vzgoje. Vsak medij ima svoje značilnosti. Ob poslušanju radijskih iger si morajo otroci v mislih naslikati podobe književnih oseb, saj slišijo le njihovo barvo glasu, tempo govora, tonsko višino ... To je tudi za otroke, ki nimajo jezikovnih težav, zahtevno, zato moramo priseljencu, ki ima težave z razumevanjem, že pred poslušanjem povedati zgodbo in ga opozoriti na nekatere jezikovne posebnosti.

Veliko kakovostnih zgoščenk s posnetki uglasbene poezije in pravljic ter DVD-jev z animiranimi filmi je bilo izdanih kot brezplačna priloga revij *Cicido* in *Ciciban*. Poslušanje in gledanje posnetkov ne more nadomestiti živega pripovedovanja, lahko pa ga dopolnjuje. Medijska psihologinja Martina Peštaj, ki je sodelovala pri izboru animiranih filmov, poudarja, da so filmi čudovito izhodišče za pogovor o njihovi vsebini, o mislih in čustvih otroka in o njegovem povezovanju gledanih vsebin z vsakdanjim življenjem. Pripravila je orodno vrstico za pogovor z otrokom, ki je ob gledanju filma lahko vključena ali izključena. Peštaj (2012) ugotavlja, da so trendi vsebin, ki jih zadnja leta otrokom ponujajo elektronski mediji, usmerjeni v učenje. Ob izdaji DVD-ja *Slon 6* v spremnem besedilu za vzgojitelje in starše zapiše: »Že šesti DVD SLON, ki prihaja med vas, otrokom zagotovo pomeni privlačno, varno in prijetno učno okolje.« Tudi pri učencih, ki se učijo slovenščino, seznanjanje z različnimi mediji pomaga zbuditi njihovo zanimanje za zgodbe. Zgoščenke in DVD-je jim izposodimo, da jih lahko večkrat poslušajo in gledajo.

Književna dela izhajajo tudi na CD-ROM-ih, igre, ki omogočajo sodelovanje in računalniško opismenjevanje, so dostopne tudi na spletu. Tako lahko otrokom predstavimo znane knjižne like – npr. Mačka Murija (besedilo je napisal Kajetan Kovič). Slikanico z ilustracijami Jelke Reichman spoznajo slovenski otroci že v vrtcu, priseljenci pa Murija ne poznajo. Prvi stik z likom so kartonke *Muri šteje*, *Murijev dan*, *Murijeve igrače* in *Murijeva nasprotja*. Z muckom se učijo šteti, na preprostih ilustracijah prepoznavajo predmete, ki jih srečujejo tudi v vsakdanjem življenju: uro, telefon, knjige ... Spoznajo pridevnike in prislove: dolgo in kratko, mokro in suho, zgoraj in spodaj ... Maček Muri ima svojo spletno stran, dosegljiva je knjiga iz blaga, zvočna knjiga, pobarvanka, sestavljanka, plišasta igračka, družabna igra, otroci spoznajo pesem v interpretaciji Nece Falk, Murijeve dogodivščine pa si lahko ogledajo tudi v animiranih filmih. Otroci lahko odigrajo prizor s priljubljenim likom – igračko, zgodbo upodobijo v stripu, narišejo/napišejo še nadaljevanje. Če sprejemanje besedila dopolnimo z lastno ustvarjalnostjo otrok, poglobimo njihovo doživljanje in razumevanje besedila.

Lahko branje, priredbe znanih besedil, zvočnice in izdaje v maternih jezikih učencev

Nekaj leposlovnih del (*Romeo in Julija*, *Visoška kronika*, *Pod svobodnim soncem* ...) je prirejenih po pravilih lahkega branja, Zavod RISA izdaja časopis za lahko branje *20 minut*, v okviru MMC RTV Slovenija je bil leta 2014 ustanovljen spletni portal Dostopno.si, ki ima posebno rubriko Lahko branje. Do teh vsebin lahko vsi prosto dostopamo, poznati bi jih morali učitelji slovenščine kot drugega/tujega jezik.

Haramija (2019: 75) piše o uporabi lahkega branja za ljudi z omejenim znanjem jezika in posledično omejenimi jezikovnimi zmožnostmi:

Ena skupina tovrstnih uporabnikov potrebuje lahko branje le določen čas (npr. priseljenci takoj ob priselitvi, ko njihove jezikovne kompetence v drugem jeziku še niso dovolj razvite; otroci, ki svoje jezikovne kompetence šele razvijajo); druga skupina – skupina slabših bralcev – potrebuje tovrstno gradivo vse življenje, če se njihove jezikovne kompetence ne izboljšajo.

V knjižnici bi morali imeti posebne police za vse, ki se slovenščino šele učijo. Če bomo sistematično delali s priseljenci, lažje berljivih besedil sčasoma ne bodo več potrebovali in bodo lahko posegali tudi po originalnih delih.

Založba Miš izdaja knjižno zbirko Prve prave, v kateri izhajajo skrajšane različice klasičnih svetovnih in domačih literarnih del s privlačnimi ilustracijami. Ob opisu poudarjajo, da zbirka stremi k temu, da obdrži kakovostno raven izvirnih del in hkrati literaturo naredi dostopno večini bralcev, tudi tistim, ki sicer morda po njej ne bi posegli:

Ne gre za krnjenje zgodb, pri katerem bi zasuli s ploho dogodkov iz izvirnega romana ali suhoparno podali povzetek izvirne zgodbe ter tako bralcu ponudili zgolj informativno bralsko izkušnjo. Pri predelavi v skrajšano različico ostajamo zvesti zgodbi, pripovednemu slogu in literarnim osebam v izvirkniku.

Večinoma so priredbe, ki so dostopne, prezahtevne za priseljence, ki se šolajo prvo leto in njihov materni jezik ni slovanski, zato za njih sami pripravimo zelo okrnjene povzetke besedil, ki jih njihovi vrstniki berejo v originalu. To seveda ne pomeni, da bodo spoznali literarno delo, ampak le, da bodo lažje sledili pogovoru v razredu.

Običajno starši, ki v Sloveniji še ne živijo dolgo, otroku ne morejo brati knjig v slovenščini, saj jezika okolja tudi oni ne obvladajo. Zato pomislimo na zvočnice – otroku posodimo knjigo in zvočno knjigo. Tako besedilo sliši, hkrati pa mu sledi v knjigi. Posnetek lahko ugasne in ponovno poslušati nekatere dele besedila, tako kot se tudi pri branju vrača k besedilu, ki ga je že prebral.

Kot primerno obliko spodbujanja branja navajam tudi branje istega literarnega dela v maternem jeziku učenca in v slovenščini. Seznam del na temo *Enaki v različnosti* sta pripravili Darja Lavrenčič Vrabc in Ida Mlakar Črnič (Pionirska – Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo), podatki o knjigah v slovenščini so dopolnjeni z izdajami istega dela v drugih jezikih. Upoštewane so knjige, ki so dostopne v sistemu Cobiss, in jih lahko dobimo tudi prek medknjižnične izposoje. S tem omogočimo, da učenci in dijaki dostopajo do kakovostne literature v svojem prvem jeziku ali pa v jeziku, ki ga znajo oziroma se ga učijo. Starejši osnovnošolci in dijaki so katero izmed del morda že spoznali v svoji domovini, zato je branje

teh del v slovenščini za njih lažje. Seznam je dosegljiv na spletni strani <https://www.jeziki-stejejo.si/seznama-z-gradivi-kulturnega-bazarja-2020-ter-njihovimi-izdajami-v-tuj-jezikih/>

Negovanje maternega jezika in večjezične knjige

Če ima učenec možnost prebrati isto besedilo v svojem maternem jeziku in v slovenščini, to olajša njegov prehod k branju v drugem jeziku. Knjižna zbirka Spominčice, ki izhaja pri založbi KUD Sodobnost International, je na slovenski trg prva prinesla več kakovostnih besedil slovenskih avtorjev, ki smo jih lahko brali v slovenščini (z ene strani) in v angleščini (z druge strani). Danes je večjezičnih slikanic veliko in imajo pomembno vlogo pri bralni vzgoji otrok v večjezični družbi. Zastopani so jeziki priseljencev (bosanski, srbski, makedonski, albanski, ruski, španski, kitajski, japonski), angleški jezik, ki nam pri nekaterih priseljencah lahko pomaga pri komunikaciji, romski jezik in uradni jeziki sosednjih držav, kjer živijo Slovenci (italijanski, nemški, madžarski, hrvaški). Prosto dostopna je npr. slikanica *Hodim v vrtec* v slovenskem in arabskem jeziku, ki ponuja možnost vključitve dodatnega prevoda (<https://drive.google.com/file/d/1EkB9CLpOhoy7ioWoxNis2Mt4SEIRLg0V/view>). Taka gradiva pomagajo pri vključevanju otrok in njihovih staršev iz različnih kulturnih in jezikovnih okolij v vrtec in tudi v šolo.

V mnogih splošnih knjižnicah so večjezične slikanice posebej izpostavljene, mesto zanje moramo poiskati tudi v šolskih knjižnicah. Za slovenske otroke so te knjige lahko spodbuda in pomoč pri učenju tujih jezikov. Če priseljenec na knjižnih policah najde knjige v svojem maternem jeziku, mu s tem potrjujemo, da je njegov materni jezik pomemben. Obvladanje maternega jezika ima pomembno vlogo pri učenju drugih jezikov. Jezikovni primanjkljaji v maternem jeziku so lahko vzrok primanjkljajev, ki jih imajo otroci v slovenskem jeziku. Če otroci prvega jezika niso usvojili v zadostni meri, nimajo ustrezne jezikovne podlage za usvajanje drugega jezika. Pomen maternega jezika pa izpostavljam tudi v povezavi z identiteto priseljencev.

Vprašanje priseljencev in njihovega vključevanja v družbo je eno osrednjih vprašanj sodobnega sveta. Tina Bilban v poročilu o regionalni konferenci IBBY, na kateri so govorili o večkulturnosti in večjezičnosti v evropskem prostoru, izpostavlja (2020: 73):

V multikulturnem okolju, kakršen je nenazadnje celoten evropski prostor, je za uspešno opismenjevanje ključnega pomena, da prepoznamo pomen multilingvizma: otrokova baza je vedno materni jezik, tudi opismenjevanje je najlažje v maternem jeziku, šele ko je otrok z izražanjem, branjem in pisanjem domač v maternem jeziku, lahko hitro steče tudi proces opismenjevanja v drugem jeziku, na primer v jeziku okolja.

Tina Bilban predstavlja projekt Mantra lingua (<http://uk.mantralingua.com>), ki ga

odlikuje predvsem izjemna odprtost, saj založnik iz Velike Britanije naslavlja sodobno multikulturnost in ponuja izbor trenutno 1787 izbranih knjižnih naslovov, ki jih lahko izdajo v kakršnikoli kombinaciji izbranih 68 jezikov, pri tem pa knjigo pospremi s svinčnikom, ki lahko bere namesto nas. Tako lahko, na primer, učitelj vzpostavi stik z otrokom, ki prihaja iz drugega jezikovnega okolja, tudi če ni večč njegovega jezika. Ali pa nasprotno s knjigo, ki je otroku domača, ker govori tudi njegov materni jezik, pomaga otroku spoznavati jezik njegovega novega okolja – njegov zapis in zven.

Branje in pripovedovanje na daljavo

Od marca 2020 do zaključka šolskega leta 2019/2020 in večji del šolskega leta 2020/21 smo se z dejavnostmi za spodbujanje branja preselili v virtualno okolje. Zaprtje vrtcev, šol in knjižnic je otrokom, ki doma nimajo spodbudnega učnega okolja, onemogočilo dostop do knjig. Učenci, ki so se začeli učiti slovenščino, so učenje nadaljevali ob ekranih, kar zagotovo ni enako učinkovito kot osebni stik z učiteljem. Mnogi priseljenci doma nimajo tehničnih možnosti za učenje, predvsem pa nimajo nikogar, ki bi jim pomagal. Tudi motivacijo za učenje na daljavo težje vzdržujemo.

Med epidemijo je veliko avtorjev pripravilo spletna branja in pripovedovanja, prosto smo lahko dostopali do knjig različnih založb, pravljичne ure na daljavo so organizirale tudi knjižnice. Vse to so lahko spremljali tudi otroci, katerih materni jezik ni slovenščina. Poslušanje zgodb pisateljev je učinkovita motivacija za branje njihovih del, zavedati pa se moramo, da mnogi priseljenci spletnemu pripovedovanju ali branju ne morejo slediti. Pripovedovanje avtorjev je prehitro, učenci nimajo časa premisliti, ali poznajo pomen besed. Običajno posnetki ostanejo na spletu, zato si jih učenci lahko večkrat zavrtijo, v pomoč pa jim je tudi, če imajo pred seboj besedilo.

Za učence, ki slovenščine ne znajo dobro, je premalo, da jim po elektronski pošti pošljemo zgodbo ali pesem. Čeprav že samostojno berejo, morajo najprej slišati naše branje, saj mnogih besed ne znajo izgovoriti, potrebujejo pa tudi pomoč pri razlagi pomena besed. Najbolje je, da učencu, ki ima težave z bralnim razumevanjem, ponudimo hkrati besedilo in interpretacijo besedila. Če delamo z njim v razredu, smo učitelji ali knjižničarji tisti, ki besedilo beremo in preverjamo, ali ga otrok razume. Otrok ima besedilo pred seboj, kasneje ga sam še večkrat prebere. Če delamo na daljavo, besedilo delimo na zaslonu, skupaj ga preberemo, otroku pa ga pošljemo tudi po elektronski pošti. Če vidimo, da skupno branje ob zaslonu ni bilo dovolj, posnamemo svoje branje in otroku pošljemo še posnetek.

Učitelji, ki poučujemo v tujini, med epidemijo nismo zaznali pomanjkanja gradiv. Nasprotno – v tem času smo našli na spletu bogat nabor literarnih del in posnetkov, tako smo učence lahko še naprej spodbujali, naj berejo. Posegali smo po knjigah, ki so bile prosto dostopne, učence smo ponovno seznanili z možnostjo izposoje e-knjige. Delo na daljavo je zelo popestril prosti dostop do posnetkov pravljic ter lutkovnih in gledaliških predstav, zanimive vsebine pa vedno najdemo tudi v arhivu televizijskih in radijskih oddaj. V šolskem letu 2019/2020 med mojimi učenci v Banjaluki in Slatini ni bilo upada branja, bralna priznanja je prejelo celo več učencev kot leto prej.

Slovenske knjige med Slovenci v zamejstvu in po svetu

Tako kot je potrebno skrbno izbirati knjige za priseljence, ki so se vključili v slovenski izobraževalni sistem, je potrebno dostop do slovenskih knjig zagotoviti tudi Slovencem, ki živijo izven meja Slovenije. Med njimi so tudi učenci dopolnilnega pouka slovenščine. Dopolnilni pouk slovenščine v tujini financira in organizira Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS v sodelovanju z Zavodom RS za šolstvo, ki nudi strokovno podporo. V šolskem letu 2020/21 poteka pouk v 19

evropskih državah, obiskuje ga okrog 1900 udeležencev, od tega več kot 1000 otrok. Za nekatere je slovenščina materni jezik, za druge ne. Slovenščino poučuje 36 učiteljev, od tega 13 napotenih in 23 nenapotenih.

Tudi pri delu z učenci, ki živijo izven meja Slovenije, izbiramo gradivo glede na njihovo znanje jezika. Tako kot priseljenci tudi oni prek knjig spoznavajo Slovenijo, slovenske pisatelje in ilustratorje, naravne in kulturne znamenitosti, navade in običaje. Moji učenci doma ne govorijo slovenščine, v svojem okolju slovenščine ne slišijo, zato je pomembno, da v prostem času poslušajo in gledajo slovenske oddaje, berejo ter izkoristijo še vse druge možnosti za stik z jezikom.

Društvo Bralna značka Slovenije in Javna agencija za knjigo namenita del naklade knjig, ki izidejo v okviru projektov darilne knjige za prvošolce, Zlati bralec in Rastem s knjigo tudi Slovencem, ki živijo izven meja Slovenije. Razpise za programe in projekte pripravlja Urad Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Učitelji skrbimo za bralno vzgojo otrok, v svoje delo vključujemo dejavnosti za spodbujanje branja, povezujemo se s slovenskimi knjižnicami. Učence opozarjamo na možnost izposoje e-knjig, medse vabimo slovenske umetnike. Društvo Slovencev Triglav, ki deluje v Banjaluki in Slatini, sodeluje s Knjižnico Antona Tomaža Linharta Radovljica in z Osrednjo knjižnico Srečka Vilharja Koper. Otroci, mladostniki in odrasli so del radovljiškega projekta Knjižnica – veselje zakladov, osnovnošolci pa sodelujejo v koprskem projektu Rovka Črkolovka.

Med učenci dopolnilnega pouka slovenščine so otroci, mladostniki in odrasli z dobrim jezikovnim znanjem in tudi taki, ki slovenščine ne znajo in se z njo srečujejo le pri pouku. Nekateri odrasli so v tujino odšli začasno, njihovi otroci se bodo vrnili v slovenski šolski sistem. V teh družinah običajno poznajo ponudbo knjig in dostop do njih, manj pa so avtorji sodobne slovenske književnosti znani učencem, ki doma slovenščine ne govorijo in Slovenijo redko obiščejo.

Zamida (2021: 235) poudarja:

Za slovensko govorno skupnost zunaj Slovenije je možnost dostopa do knjig v slovenščini eden od najpomembnejših načinov ohranjanja sporazumevalne zmožnosti v slovenščini. E-knjiga v slovenščini v smislu podpore razvoju bralne pismenosti ter bralne kulture pri uporabnikih zunaj matičnega jezikovnega okolja se v visoko digitaliziranem svetu kaže kot logično nadaljevanje jezikovnonačrtovalnih ukrepov Slovenije.

E-knjige so dostopne hitro in enostavno, izposoja prek biblosa je za Slovence, ki živijo v tujini, brezplačna.

Pri otrocih in mladostnikih, ki ne živijo v Sloveniji, prek slovenskih revij, knjig, filmov, lutkovnih in gledaliških predstav, radijskih in televizijskih oddaj in drugih kulturnih dogodkov, ki jih spremljamo prek spleta, ohranjamo živ stik z jezikom in kulturo. Mnoga društva Slovencev imajo svoje knjižnice. Mladi in starejši berejo za bralno značko, izvajamo projekt medgeneracijskega branja, v skupinah kroži bralni nahrbtnik, obiskujejo nas slovenski pesniki, pisatelji in ilustratorji, vedno znova pa iščemo še nove oblike spodbujanja branje.

Zaključek

Večjezičnost je bistveni del evropske identitete, upoštevati jo moramo pri bralni vzgoji in izbiri gradiv. Otrok, katerih materni jezik ni slovenščina, je v slovenskih

vrtec in šolah veliko, slovenščino pa se učijo tudi učenci v zamejstvu in v različnih evropskih in neevropskih državah. Pri vseh teh otrocih moramo pri izbiri bralnih gradiv upoštevati njihovo znanje jezika. Priseljenci so deležni pouka slovenščine in bralnih spodbud v vrtcu in šoli, za njih je pomembno, da se kar najbolje naučijo jezik okolja, ki je hkrati tudi učni jezik in učni predmet. Le znanje jezika jim omogoča učenje in stike z vrstniki.

Ni vseeno, kakšno bralno gradivo ponudimo učencu, ki se slovenščino šele uči. Ob branju mora imeti učenec občutek, da je pri razumevanju besedila uspešen, hkrati pa se ob vsakem besedilu nauči tudi nove besede in sporazumevalne vzorce. Pred branjem učencu vsebino zgodbe na kratko predstavimo, spodbujamo ga k ponovnem branju že prebranih zgodb. Iščeemo knjige, v katerih ilustracije nosijo del sporočila in podpirajo razumevanje besedila. Izbiramo med knjigami, ki tematsko ustrezajo kronološki starosti bralca, in mu pomagamo pri premoščanju jezikovnih ovir. Knjižničarji se trudimo upoštevati znani izrek: Dati pravo knjigo ob pravem času pravemu bralcu. Dodamo pa lahko še misel Kristine Brenkove, ki je pomen kakovosti knjig za otroke poudarila z besedami: »Za otroka je treba izbirati s pin-ceto, ne pa z lopato vanj metati stvari.«

Ob mednarodnem dnevu knjig za otroke 2015 je IBBY sekcija Združenih arabskih emiratov (UAE) pripravila poslanico Mnogo kultur – ena zgodba. Besedilo je napisala Marwa Obaid Rashid Al Aqroubi, plakat pa narisala Nasim Abaician. Poslanica prinaša pomembno sporočilo o pomenu zgodb, ki jih pripovedujemo z različnimi glasovi in v različnih barvah. Zgodbe so povsod enake in vsi smo jih že slišali. V poslanici so besede, na katere ne smemo pozabiti, ko delamo z učenci, katerih materni jezik ni slovenščina: »Govorimo veliko jezikov, prihajamo iz različnih sredin, a delimo si iste zgodbe.«

Literatura

Tina Bilban, 2020: Večkulturnost in večjezičnost v evropskem prostoru. *Otrok in knjiga* 107. 73–76.

Meta Grosman, 2003: Pomen branja za posameznika in širšo družbo. V *Beremo skupaj*. Ljubljana, Mladinska knjiga. 10–12.

Barbara Hanuš in Tamara Neuman, 1987: Delo z otroki drugih narodov in narodnosti v Osnovni šoli Karla Destovnika Kajuha. V: *Drugačnost otrok v naši šoli*: zbornik s strokovnega posvetovanja, ki je bilo v Ljubljani 17. in 18. septembra 1986 (ur. Zoran Jelenc). Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše. 302–307.

Barbara Hanuš, 2009: Jezikovno uzaveščanje in bogatenje besedišča otrok. V *Šolska knjižnica*, letn. 19, št. 2–3, 180–186.

Dragica Haramija, 2019: *Lahko je brati. Lahko branje za strokovnjake* [Elektronski vir]. Podgorje pri Slovenj Gradcu: Zavod Risa, 2019.

Majda Hrženjak, 2003: Medkulturnost in otroška literatura. V *Beremo skupaj*. Ljubljana, Mladinska knjiga. 73–76.

Anica Mikuš Kos, 2015: O pomenu izobraževanja in kulture za otroke in mlade migrante in priseljence. V *Branje združuje*: z BDS že 20 let: zbornik Bralnega društva Slovenije ob 11. strokovnem posvetu. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 11–16.

Martina Peštaj, 2012: Otroci se nenehno učijo – tudi iz vznemirljivih animiranih zgodb. V *Zgibanka DVD Slon 6*: osem animiranih filmov. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Marijanca Ajša Vižintin, 2017: *Medkulturna vzgoja in izobraževanje: vključevanje otrok priseljencev*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Renata Zamida, 2021: E-knjiga v slovenščini kot priložnost za ohranjanje vitalnosti slovenskega jezika zunaj meja Slovenije. V *Sociolingvistično iskrenje*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 235–256.